ANUARI 12

MEMÒRIA ANUAL
DE L'ASSOCIACIÓ
CULTURAL SANT
FRUCTUÓS

<antel·ladades_publicació>Edita // Associació Cultural Sant Fructuós.

Disseny i maquetació // ö

Impressió // Fundació Topromi

Direcció de la publicació // Míriam Ramon Mas.

Col·laboradors // M. de l'Esperança Amill i Rocamora, Josep M. Brull Alabart, Alessandro Capretti, Joaquim Galià Romaní, Diana Gorostidi Pi, Jesús Martínez Casanelles, Lluís Maria Moncunill Cirac, Andreu Muñoz Melgar, Míriam Ramon Mas, Blanca Serres Marco.

Imatges // David Baltaretu, Santi Grimau, Ana Ibáñez, Miquel Morcillo, Arxiu Andreu Muñoz Melgar, Miquel Sanchis, Blanca Serres, Carlos Uriarte.

Agraïments // Mercè Ortiz de Pinedo Solé i Mònica Ortiz de Pinedo Solé.

DL. núm. T-48-2013</antel·ladades_publicació>

5
SALUTACIÓ
ALESSANDRO CAPRETTI

7
PRESENTACIÓ
JOAQUIM GALIÀ ROMANÍ

8
MEMÒRIA ANUAL
JESÚS MARTÍNEZ CASANELLES
MÍRIAM RAMON MAS

14
ESDEVINGUEREN SEMBLANTS A ANANIES, AZARIES I MISAEL
M. DE L'ESPERANÇA AMILL I ROCAMORA

17
HIC REQUIESCIT. L'EPIGRAFIA PALEOCRISTIANA DE TARRACO
DIANA GOROSTIDI PI

21
NOTÍCIA BIBLIOGRÀFICA SOBRE LA TRAGÈDIA FRUCTUOSA
LLUÍS MARIA MONCUNILL CIRAC

23
LA FRUCTUOSA, SET-CENTS ANYS D'HISTÒRIA DE TARRAGONA
JESÚS MARTÍNEZ CASANELLES

26
L'ART QUE DESPERTA VENERACIÓ
BLANCA SERRES MARCO

28
PARRÒQUIES I COMUNITATS ASSOCIADES I AGERMANADES AMB L'ASSOCIACIÓ CULTURAL SANT FRUCTUÓS

30
LLISTAT SOCIS

32
LA NECRÒPOLIS PALEOCRISTIANA DE TARRAGONA A TRAVÉS DE LES POSTALS (I)
JOSEP MARIA BRULL I ALABART

34
ELS VITRALLS DE SANT FRUCTUÓS, SANT AUGURI I SANT EULOGI DE PERE VALLDEPÉREZ RIPOLLÈS. UN PROJECTE INÈDIT PER A LA CATEDRAL DE TARRAGONA
ANDREU MUÑOZ MELGAR

SALUTACIÓ

ALESSANDRO CAPRETTI
Traducció de Mercè Ortiz de Pinedo Solé i
Mònica Ortiz de Pinedo Solé

Questa mattina, aprendo la posta elettronica, ricevo una lettera da parte del caro amico Andreu Muñoz Melgar che mi invita a firmare il tradizionale saluto sull'*Annuario* dell'Associazione Culturale San Fruttuoso di Tarragona. Ben presto stupore e orgoglio hanno lasciato spazio alla memoria che è scivolata rapidamente a un'immagine che custodisco gelosamente nel cassetto dei ricordi. La data è il 20 giugno 2009, al centro Monsignor Jaume Pujol Balcells, *Arcivescovo metropolitano di Tarragona e Primate*, è intento a scrivere sul libro dell'Abbazia il saluto della comunità cristiana tarragonese, al suo fianco Padre Giovanni Battistini, Parroco di San Fruttuoso, e il sottoscritto, fresco di nomina alla direzione di questo Museo. Penso che molti lettori dell'*Annuario* conservino vivo il ricordo di quella giornata di festa e preghiera, nel segno del vescovo Fruttuoso e dei diaconi Augurio ed Eulogio.

Questo episodio mi permette di ricordare dalle pagine dell'*Annuario* la figura di Padre Giovanni Battistini a un anno dalla scomparsa. Un sacerdote permeato da una grande generosità e capacità di ascolto che in pochi anni, ripartendo da alcune tradizioni ormai abbandonate, riuscì nel difficile compito di riunire nuovamente la piccola Comunità del Borgo partendo proprio dal culto del Santo, molto sentito tra i *sanfertuosini*. A colmare il vuoto e a raccoglierne degnamente il testimone si è insediato Padre Mario Pastorino che, forte di un'esperienza già vissuta nel Borgo alcuni anni fa, si è integrato perfettamente nel tessuto sociale conquistando in breve il cuore dei parrocchiani.

I rapporti che legano San Fruttuoso a Tarragona si sono consolidati in questi ultimi anni grazie agli scambi intercorsi con l'Associazione Culturale San Fruttuoso, che non si è limitata a promuovere la conoscenza degli *Atti del martirio del vescovo Fruttuoso e dei suoi diaconi Augurio ed Eulogio* e a far comprendere le radici cristiane della Chiesa di Tarragona in Spagna, ma ha esportato questi temi in tutto il mondo anche attraverso la pubblicazione dell'interessante volume *D'Orient a Occident: el Culte de Sant Fructuós de Tarragona al Món*. Non è un caso che in occasione di uno dei nostri rapporti epistolari Andreu si sia definito ambasciatore di San Fruttuoso di Capodimonte in Spagna e di questo, sia personalmente che a nome della Fondazione che rappresento, esprimo piena riconoscenza.

Senza il gesto di grande generosità compiuto nel 1983 da Frank e Orietta Pogson Doria Pamphilj le nostre strade non si sarebbero incontrate. Il prossimo anno ricorre il trentennale della donazione del complesso monumentale da parte della Famiglia Doria al FAI – Fondo Ambiente Italiano, una fondazione *no profit* che nasce nel 1975 con l'obiettivo di tutelare e salvaguardare il patrimonio storico, artistico e paesaggistico italiano. Sarà l'occasione per una rilettura critica del grande lavoro svolto per riportare al suo antico splendore questo gioiello dell'architettura romanico – gotica ligure e per trasferirne la memoria alle future generazioni. Complici le avverse condizioni meteorologiche e il perdurare della crisi internazionale, l'anno si sta chiudendo con una sensibile flessione dei visitatori. Tuttavia, grazie a generose donazioni, abbiamo messo in cantiere diversi interventi di restauro su piccoli manufatti di grande pregio legati al mondo della pesca, culminati con il recupero di un elegante altarino votivo, realizzato da mani ignote con elementi marmorei di varie epoche. A breve partiranno i restauri della cornice della pala d'altare settecentesca, opera del pittore genovese Giuseppe Palmieri, raffigurante i martiri tarragonesi con San Colombano d'Irlanda e un intervento conservativo sui reperti ceramici medievali esposti nella sezione permanente del museo archeologico.

Grande cura è stata inoltre riservata alle aree verdi, con interventi sui giardini pensili retrostanti la Chiesa e con il recupero di un uliveto storico che ci ha permesso di avere il primo raccolto di olive, con una frangitura non abbondante ma di grande soddisfazione.

All'orizzonte si profilano restauri ben più complessi ed onerosi che riguarderanno, tra gli altri, la Torre Nolare della Chiesa e la Torre Doria, con gli stemmi della famiglia genovese minacciati dall'azione costante degli agenti atmosferici. Questa sarà la nostra sfida per il futuro.

Con la speranza di poterci nuovamente incontrare a San Fruttuoso e consolidare i rapporti di stima ed amicizia che da anni legano i nostri Enti, colgo l'occasione per inviare a tutti gli associati il mio più sentito augurio di buon lavoro.

Aquest matí, en obrir el correu electrònic, rebo una carta del meu estimat amic Andreu Muñoz Melgar, que m'invita a signar la salutació tradicional de l'Anuari de l'Associació Cultural Sant Fructuós de Tarragona. Ben aviat la sorpresa i l'orgull deixen pas a la memòria, que vola ràpidament fins a una imatge que guardo gelosament al calaix dels records. La data és el 20 de juny de 2009, al centre Monsenyor Jaume Pujol Balcells, Arquebisbe Metropolità de Tarragona i Primat que fa el gest d'escriure al llibre de l'Abadia la salutació de la comunitat cristiana tarragonina, al seu costat el Pare Giovanni Battistini, rector de Sant Fructuós, i jo mateix, recentment nomenat director d'aquest Museu. Penso que molts lectors de l'Anuari conserven viu el record d'aquella diada de festa i pregària, en el nom del bisbe Fructuós i dels diaques Auguri i Eulogi.
Aquest episodi em permet recordar a partir de les pàgines de l'Anuari la figura del Pare Giovanni Battistini un any després de la seva mort. Un sacerdot amarat d'una gran generositat i capacitat per escoltar, que en pocs anys, partint d'algunes tradicions avui en dia abandonades, aconsegueix l'èxit en la difícil tasca de reunir novament la petita Comunitat del Borgo a partir del culte al Sant, molt sentit entre els santfructuosins. D'omplir-ne el buit i recollir-ne dignament el testimoni, se n'ha fet càrrec el Pare Mario Pastorino que, basant-se en una experiència ja viscuda al Borgo fa alguns anys, s'ha integrat perfectament dins el teixit social i ha conquerit ràpidament el cor dels parroquians.

Els lligams que uneixen Sant Fructuós a Tarragona s'han consolidat aquests últims anys gràcies als intercanvis produïts amb l'Associació Cultural Sant Fructuós, que no s'ha limitat a promoure la coneixença de les Actes del martiri del Bisbe Fructuós i dels seus diaques Auguri i Eulogi i a fer comprendre les arrels cristianes de l'Església de Tarragona a Espanya, sinó que ha exportat també aquests temes per tot el món a través de la publicació de l'interessant volum *D'Orient a Occident: el culte de Sant Fructuós de Tarragona al Món*. No és casualitat que en ocasió d'una de les nostres comunicacions per carta, Andreu s'hagi definit ambaixador de Sant Fructuós de Capodimonte a Espanya i d'això -personalment i en nom de la Fundació que represento-, en puc donar fe.

Sense el gran gest de generositat fet el 1983 per Frank i Orietta Pogson Doria Pamphilj, els nostres camins no s'haurien trobat. El proper any es compleix el trentè aniversari de la donació del complex monumental per part de la família Doria al FAI, Fondo Ambiente Italiano, una fundació sense ànim de lucre que neix l'any 1975 amb l'objectiu de tutelar i protegir el patrimoni històric, artístic i paisatgístic italià. Serà l'ocasió per a una relectura crítica de la gran tasca desenvolupada a fi de retornar al seu antic esplendor aquesta joia de l'arquitectura romànic-gòtica lígur i per transferir-ne la memòria a les futures generacions.

A causa de les adverses condicions meteorològiques i de la duració de la crisi internacional, l'any s'està tancant amb una sensible disminució de visitants. Malgrat tot, gràcies a les generoses donacions, hem començat a treballar en diversos projectes de restauració de petits objectes de gran valor lligats al món de la pesca, culminant amb la recuperació d'un petit altar votiu, realitzat per mans anònimes amb elements de marbre de diverses èpoques. En breu començaran les tasques de restauració del marc del retaule del s.XVIII, obra del pintor genovès Giuseppe Palmieri, que representa el martiri tarragoní amb Sant Colombà d'Irlanda, així com un treball de conservació dels objectes de ceràmica medievals exhibides a la secció permanent del museu arqueològic.

També s'ha dedicat una especial atenció a les zones verdes, amb intervencions als jardins penjants de darrere l'Església i amb la recuperació d'un oliverar històric que ens ha permès tenir la primera collita d'olives, amb un premsat no gaire abundant, però que ens ha produït una gran satisfacció.

A l'horitzó contemplem restauracions més complexes i cares que seran, entre d'altres, la de la Torre Nolare de l'Església i de la Torre Doria, amb els escuts d'armes de la família genovesa amenaçats per l'acció constant dels agents atmosfèrics. Aquest serà el nostre repte pel futur.

Amb l'esperança de poder retrobar-nos novament a Sant Fructuós i consolidar les relacions d'estima i d'amistat que des de fa anys uneixen les nostres Entitats, aprofito l'ocasió per enviar a tots els associats les meves sinceres felicitacions per la bona feina feta.

PRESENTACIÓ

JOAQUIM GALIÀ ROMANÍ
President ACSF

Un any més us oferim l'*Anuari*, publicació que l'ACSF fa arribar a tots els seus socis, on hi trobareu el que durant un any hem viscut, hem fet i hem participat, ja sigui per creació de la pròpia Associació o bé participant en altres esdeveniments de la ciutat i d'altres associacions que ens han convidat.

Ja sabeu que l'Associació treballa amb uns objectius que ens proposem fer per anys naturals a partir del 21 de gener, festivitat de Sant Fructuós. Aquests objectius els hem anat portant a terme segons l'establert en el calendari, gràcies a la participació i col·laboració de tots vosaltres que heu donat vida amb la vostra participació. Penso en la festivitat mateixa a l'amfiteatre, l'assemblea i el dinar de germanor. Les diferents col·laboracions en les publicacions que hem dut a terme junt amb altres entitats. El viatge al País Basc, de molt bon record i participació molt nombrosa que ens va fer passar uns dies de cultura, germanor i molt bon ambient.

Tot el resum de la nostra activitat el trobareu a les pàgines següents. Llegiu-les amb atenció, hi trobareu articles d'opinió ben contrastats, fets per persones a les que els hi hem demanat col·laboració i amb molt de gust ens han fet arribar el seu article.

Com sabeu, i segons el costum que teníem d'escenificar la Passió de Sant Fructuós a l'amfiteatre cada dos anys, l'any que hem acabat 2012, no l'hem pogut representar per molts motius, el més important l'econòmic. A tots ens ha sabut molt de greu, però jo com a president ho he sentit com una pèrdua familiar que m'ha costat d'acceptar. Una petita confidència us vull fer. No renunciem fer-la novament en un termini que no m'agradaria fos llunyà.

Tots vam estar contents i joiosos quan el dia 29 de novembre ens van distingir amb el premi Tarragonès de Difusió Eutyches 2012, concedit pel Consell Comarcal del Tarragonès. Hem estat reconeguts com Associació que ha difós els aspectes culturals i patrimonials del Tarragonès. Agraïm a l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica que ens va proposar per tan preuat guardó. Gràcies a tots.

Com sabeu, l'Associació es regeix per uns estatuts. Segons aquests toca fer la renovació de part de la Junta, i ara toca renovar la presidència. Per tant, en acabar aquest temps que he estat al davant de l'Associació, vull donar les gràcies a tots per l'acompanyament que en tot moment m'heu donat, per la vostra comprensió i perquè m'he sentit molt a gust al costat vostre, i com no, de sant Fructuós i els seus diaques sant Auguri i sant Eulogi.

També vull donar les gràcies al nostre Sr. Arquebisbe pel seu recolzament i per la seva actitud de pare i pastor envers l'Associació. A totes les entitats que han col·laborat amb nosaltres, sigui en publicacions, taules rodones o conferències. A tots els membres de la Junta per la seva comprensió i col·laboració. Sense ells no hauria estat possible res del que hem fet.

I per acabar a tots vosaltres, socis i simpatitzants, gràcies per la vostra gratuïtat en la manera d'ajudar sempre que us ho hem demanat. Confio que tots continuareu ajudant en el que us demanin. Que no tinguem mai un no com a resposta i que la nostra actitud sigui sempre de servei altruista.

Que sapiguem fer nostre el missatge clar de sant Fructuós a l'amfiteatre: "*He de portar en el pensament l'Església catòlica, de l'orient a l'occident*". Tots nosaltres, com a continuadors de la seva doctrina i obres, hem de fer nostres aquestes paraules i treballar perquè sigui així.

Sempre estaré a disposició de l'Associació i de tots vosaltres per ajudar, treballar i col·laborar en la construcció d'un món millor. A sant Fructuós i l'Associació els vull tenir sempre presents.

Una forta abraçada!

MEMÒRIA D'ACTIVITATS DE L' ANY 2012

JESÚS MARTÍNEZ CASANELLES
MÍRIAM RAMON MAS
Equip de secretaria de l'ACSF

A continuació ens disposem a fer un recull de totes les activitats que l'Associació ha dut a terme durant aquest any 2011:

21 DE GENER: DIADA DE SANT FRUCTUÓS, SANT AUGURI I SANT EULOGI A L'AMFITEATRE

Com cada any l'ACSF es va encarregar d'organitzar a l'amfiteatre de Tarragona la pregària i la lectura de la *Passio Fructuosi*. La celebració va ser presidida pel Sr. Arquebisbe, Dr. Jaume Pujol, el qual, com a successor del bisbe Fructuós, va llegir les actes, juntament amb els membres de l'ACSF, Sr. Ramon Castán i Sra. Blanca Serres. A continuació, a les 11.30 h, diversos socis i membres de la junta de l'ACSF van assistir a la Missa Pontifical de Sant Fructuós, a la Catedral de Tarragona.

Seguidament, al Museu Bíblic Tarraconense, va tenir lloc la XII Assemblea General Ordinària de Socis i un posterior dinar de germanor a l'Hotel Ciutat de Tarragona, on es va retre homenatge al soci traspassat, Sr. Josep Vargas Travé.

29 DE FEBRER: PRESENTACIÓ DEL LLIBRE "PRAESIDIVM, TEMPLVM ET ECCLESIA. LES INTERVENCIONS ARQUEOLÒGIQUES A LA CATEDRAL DE TARRAGONA 2010-2011. MEMÒRIA D'UNA EXPOSICIÓ TEMPORAL".

A la sala d'actes de l'Antiga Audiència de Tarragona (Plaça del Pallol) es va presentar el llibre *Praesidivm, Templvm et Ecclesia. Les intervencions arqueològiques a la Catedral de Tarragona 2010-2011. Memòria d'una exposició temporal*. Els autors del llibre són Josep Maria Macias Solé (ICAC), Andreu Muñoz Melgar (Museu Bíblic Tarraconense), Antonio Peña Jurado (Universitat Autònoma de Barcelona), Míriam Ramon Mas (Museu Bíblic Tarraconense) i Imma Teixell Navarro (Ajuntament de Tarragona).

El llibre recull els continguts de l'exposició temporal que, amb el mateix títol, es va presentar al Museu Bíblic Tarraconense en el marc del festival Tarraco Viva; i que obtingué, com a exposició temporal sobre el món antic, el guardó MUSA de l'edició 2011, concedit per la revista AURIGA. L'exposició restà oberta els mesos de maig i juny de 2011 i fou organitzada per l'Ajuntament de Tarragona, el Museu Bíblic Tarraconense (Arquebisbat de Tarragona), l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, el Capítol Catedralici i l'Associació Cultural Sant Fructuós. Aquestes mateixes institucions han editat el llibre. L'edició ha estat patrocinada per la Secretaria d'Universitats i Recer-

ca de la Generalitat de Catalunya amb l'objectiu de transferir els coneixements científics obtinguts en les intervencions arqueològiques a la Catedral a la societat en general.

12 D'ABRIL: INAUGURACIÓ DE L'EXPOSICIÓ "D'ABRAHAM A FRUCTUÓS" I D'UN DIORAMA DEL MARTIRI DE SANT FRUCTUÓS AL MUSEU BÍBLIC TARRACONENSE.

Al Museu Bíblic Tarraconense es va inaugurar l'exposició de pintura *D'Abraham a Fructuós*, de l'artista Lucas Bravo. Els socis que la van visitar van poder recollir un record d'aquesta exposició, una làmina numerada, d'una de les pintures que la formaven, i que per a la nostra entitat té un gran simbolisme, com és el quadre del *Martiri de Sant Fructuós*. Ara per ara, es tracta de l'última creació pictòrica sobre els nostres màrtirs que s'ha fet, amb l'afegit que el seu autor, Lucas Bravo, és un artista que irradia en la seva obra un fort expressionisme, amb un estil molt particular, on la nota predominant és el color.

Per altra banda, l'Associació Cultural Sant Fructuós, molt vinculada amb el Museu Bíblic Tarraconense, va finançar la creació d'un diorama del martiri de sant Fructuós, que quedarà exposat permanentment a la sala Mn. Joan Magí dedicada a l'expansió del Cristianisme. El diorama s'ha fet seguint criteris reconstructius, reproduint una part de l'amfiteatre romà i l'escena de la *vivi crematio*, pena a la que van ser sotmesos els màrtirs tarragonins. És obra de Jordi-Lluís Rovira Canyelles i de Magí Ferrer Egea, amb figures de l'artista Iraida Llucià.

17 DE MAIG:

La revista Auriga, l'única publicació en català dedicada a la divulgació del llegat grecoromà a Catalunya, va distingir al Museu Bíblic Tarraconense amb el premi Musa, d'exposicions sobre el món antic, per l'exposició: *Praesidivm, Templvm et Ecclesia. Les intervencions arqueològiques a la Catedral de Tarragona*, en la qual l'ACSF hi va col·laborar. El premi va ser concedit també, *ex aequo*, al Museu de Badalona. El guardó el va recollir Andreu Muñoz Melgar al Departament d'ensenyament de la Generalitat de Catalunya a Barcelona.

MAIG: TARRACO VIVA

En el marc de les XIV jornades de reconstrucció històrica Tarraco Viva, l'Associació Cultural Sant Fructuós i el Museu Bíblic Tarraconense, van oferir els dies 18 i 19 de maig, jornades de portes obertes del Museu Bíblic i la projecció de l'audiovisual *In Coemeterio: reconstrucció d'un funeral cristià del s. V.*

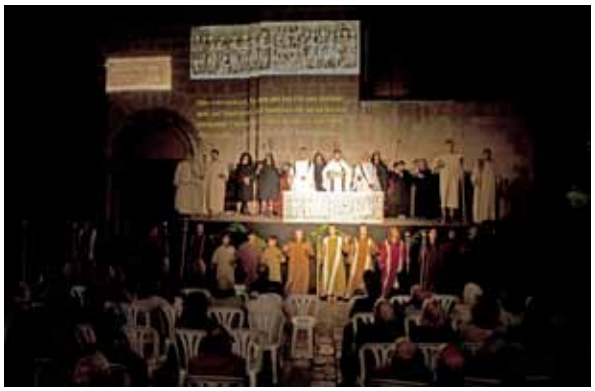

Per altra banda, els mateixos dies, a les 21.30 h (català) i a les 23.00 h (castellà), al Pla de la Seu, es va representar: *Betesda: La Història d'un sarcòfag.* Muntatge que va apropar al públic al coneixement d'un dels tresors artístics, d'època paleocristiana, més importants de Tarragona. L'activitat es va emmarcar també dins la Nit dels Museus 2012 i va ser organitzada per l'Associació Cultural Sant Fructuós i el Museu Bíblic Tarraconense, amb la col·laboració de la *Schola Cantorum* dels Amics de la Catedral.

29, 30 DE JUNY I 1 DE JULIOL: L'ACSF A "SAN FRUKTUOSO D'ITSASU" I A BILBAO:

Un grup de 70 socis de l'ACSF, va participar a la sortida a San Fruktuoso d'Itsasu i a Bilbao. Durant la primera jornada es va fer una excursió amb tren cremallera a Larrun (muntanya del País Basc francès), per veure unes magnífiques vistes panoràmiques. A la tarda es va visitar la parròquia de Sant Fruktuoso d'Itsasu on els socis participaren a la celebració eucarística de la comunitat. Durant la segona jornada es va visitar el Museu Guggenheim de Bilbao, amb un servei de guies especialitzats.

14 DE JULIOL: SOPAR DE GERMANOR

El dia 14 de juliol, als jardins de la Parròquia de Sant Pere i Sant Pau Sescelades, va tenir lloc un sopar de germanor per a tots els socis de l'ACSF. Primer es va celebrar l'eucaristia a la mateixa parròquia i després el sopar, on es van passar el reportatge de l'espectacle *Betesda: La història d'un sarcòfag*, d'Ana Ibáñez i Miquel Morcillo, i fotografies i vídeo del viatge a *San Fruktuoso d'Itsasu* i a Bilbao, dels socis Carlos Uriarte, Miquel Sanchis, José Luís Ibáñez i Josep Farran.

DE L'1 AL 6 D'OCTUBRE: XXIIIè FESTIVAL INTERNACIONAL DE CINEMA ARQUEOLÒGIC DE ROVERETO (ITÀLIA)

L'audiovisual *In Coemeterio. Reconstrucció d'un funeral cristià del s. V*, va ser seleccionat per ser projectat al XXIII Festival internacional de Cinema Arqueològic de Rovereto (Itàlia), de l'1 al 6 d'octubre del 2012. De la mateixa manera també va ser projectat l'audiovisual *Praesidivm, Templvm et Ecclesia: Les intervencions arqueològiques a la Catedral de Tarragona*, en el que ha col·laborat l'ACSF.

21 D'OCTUBRE 2012: L'ACSF A LA MITJA MARATÓ DE REUS

El nostre jove soci Andreu Muñoz Virgili inscrit a la Mitja Marató de Reus com a Associació Cultural Sant Fructuós va ser el guanyador de la seva categoria (M1). La competició es va celebrar a Reus el diumenge 21 d'octubre amb un recorregut de 21 kilòmetres. Andreu va obtenir una marca de 1:25 hores.

29 DE NOVEMBRE 2012: RECOLLIDA PREMI EUTYCHES 2012

L'ACSF va ser guardonada amb el premi Tarragonès de difusió Eutyches 2012, concedit pel Consell Comarcal del Tarragonès. És un premi que té com a objectiu assenyalar una personalitat, entitat o associació, reconeguda en el seu sector professional, que hagi difós o incentivat aspectes culturals, mediambientals o patrimonials del Tarragonès. L'Associació va ser presentada a aquest premi per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica al qual li agraïm l'honor del seu reconeixement. El premi el va recollir en nom de l'ACSF, el president Joaquim Galià, en un acte celebrat al Teatre Metropol de Tarragona.

DURANT TOT L'ANY:

S'han dut a terme diverses reunions periòdiques de la Junta Directiva de l'ACSF.

ESDEVINGUEREN SEMBLANTS A ANANIES, AZARIES I MISAEL

M. DE L'ESPERANÇA AMILL I ROCAMORA

«Així doncs, havent consolat la comunitat de germans, van entrar a la salvació dignes i feliços en el mateix martiri, perquè rebien en ell el fruit promès en les Santes Escriptures. Esdevingueren semblants a Ananies, Azaries i Misael, ja que també en ells es representava la Trinitat divina. En efecte, posats dins el foc d'aquest món, el Pare no els abandonava, el Fill venia a ajudar-los i l'Esperit caminava entre les flames» (P.Fr. 4, 2-3).

Qui són Ananies, Azaries i Misael?
El llibre de Daniel explica la història d'aquests tres joves hebreus que vivien a la cort del rei Nabucodonosor i hi exercien càrrecs administratius. El seus noms hebreus eren Ananies, Misael i Azaries, però el cap del personal els va canviar els noms; canvi de nom que assenyala que els nois estaven al servei dels babilonis: a Ananies li va posar Xadrac, a Misael, Meixac i a Azaries, Abed-Negó (Dn 1,7). Com que refusaren de prosternar-se i adorar un ídol —l'estàtua d'or que el rei havia erigit—, Nabucodonosor els féu lligar i ordenà que els tiressin dins la fornal ardent que ell mateix havia fet que encenguessin set vegades més forta que de costum. Però, tot i que les flames s'enfilaven amunt i cap enfora, i fins i tot van matar els servents caldeus que havien dut els tres hebreus fins allí, l'àngel del Senyor protegí els tres joves, que «es van posar a cantar junts a una sola veu, beneint i glorificant Déu dintre la fornal» (Dngr 3,51). El rei Nabucodonosor, esglaiat en veure els quatre homes (de fet, els tres joves i l'àngel) caminant deslligats enmig de la fornal sense ni una cremada, reconegué i beneí el Déu d'Ananies, Misael i Azaries: «—Beneït sigui el Déu de Xadrac, Meixac i Abed-Negó, que ha enviat el seu àngel per alliberar els seus servents que, confiant en ell, han desobeït l'ordre del rei i han exposat el seu cos a la mort abans de donar culte i adorar cap altre Déu fora del seu» (Dn 3,28).

Que l'hagiògraf de la Passió de Sant Fructuós compari Fructuós, Auguri i Eulogi enmig de les flames, amb Ananies, Azaries i Misael, els tres hebreus tirats a la fornal ardent del llibre de Daniel, no és pas casual. El diàleg d'Emilià amb Fructuós, Auguri i Eulogi i la professió de fe d'aquests en el Déu únic i omnipotent, evoca el diàleg del rei Nabucodonosor amb els tres joves (Dn 3,14-18). El paral·lelisme entre l'escena dels tres màrtirs tarragonins i l'escena dels tres joves en el suplici del foc és evident.

Els cristians, des de l'antiguitat, han llegit el llibre de Daniel des d'una perspectiva messiànica i el capítol tercer ha estat considerat un ensenyament sobre el pla salvífic

de Déu. L'exemple dels tres joves, considerats els primers màrtirs de la fe i tinguts com a model de solidesa davant el martiri, ha estat un referent tant en la literatura cristiana primitiva com en l'art paleocristià. En el relat bíblic, el rei Nabucodonosor veu quatre homes que caminen deslligats enmig de la fornal (Dn 3,25) i el quart té un aspecte semblant al d'un fill dels déus, un àngel de Déu (Dn 3,28), prefiguració del Crist salvador. La fornal recorda el foc etern i l'aparició del quart home és considerada imatge del Crist que davallà als inferns i ressuscità el tercer dia. La fornal també és relacionada amb la font baptismal i l'aire fresc com la rosada que bufa enmig de la fornal (Dngr 3,50) recorda la davallada de l'Esperit Sant que inspira la pregària de Iloança dels tres joves.

La imatge dels tres joves al mig de les flames, sovint presentada en posició "orant", amb els braços oberts enlaire, apareix ja en les catacumbes —com en les de santa Priscil·la de Roma—, i en alguns sarcòfags paleocristians, a la primera meitat del segle III. De vegades la trobem al costat de l'escena de Daniel a la fossa del lleons. També, juntament amb altres escenes de l'AT com Adam i Eva expulsats del Paradís, Caín i Abel, Moisès i la llei, el sacrifici d'Isaac. La màxima difusió de l'escena en la plàstica funerària fou en el segle IV. Un exemple bellísim el trobem en el sarcófag de la Trinitat d'Arles. Per què es representa aquesta escena en contextos funeraris? Més enllà del consol en la persecució que suggereix el tema dels tres hebreus, la impotència de Nabucodonosor evocada en el context funerari de les catacumbes i els sarcòfags, fa referència sobretot a la victòria sobre la tirania exercida per la mort. Els tres hebreus, que es lliuren totalment a Déu fidels i ferms en la fe, són salvats de les flames de forma miraculosa i esdevenen paradigma de la gràcia divina, paradigma de la salvació. El cristià que veu l'escena representada, sap que per l'acció del Déu de la vida, els justos se salven. De la mateixa manera que per la intervenció de l'àngel de Déu, els tres hebreus surten victoriosos del turment de les flames, per l'acció salvadora del Crist, la mort temporal és vençuda i l'ànima del difunt s'encamina al triomf final de la resurrecció.

Catacumbes de Priscil·la (Roma).

En els testimonis literaris del cristianisme antic també hi trobem referències, boniques reflexions i prèdiques fetes a partir de l'episodi dels tres hebreus a la fornal, fet que indica l'actualitat del missatge profètic del llibre de Daniel, sobretot en temps de les persecucions: tal com Daniel i els tres hebreus, els cristians han de resistir, convençuts del triomf final, perquè l'anunci profètic d'alliberament s'ha fet realitat en Jesucrist i ja han arribat els dies en què Déu mostra la seva salvació final i definitiva.

Per acabar, us convido a llegir un d'aquest textos dels pares de l'Església. A finals de la primavera de l'any 252, amb l'edicte de Gal, que imposà sacrificis públics en tot l'Imperi, s'inicià una nova persecució. Cebrià, bisbe de Cartago, exhortà els fidels de Tibari (actual Tibar, a Tunísia) a donar mostres de fe vigorosa, a mantenir-se ferms i a resistir, tot imitant, si calia fins al martiri, els germans que s'havien mantingut fidels: «Imitem els tres joves Ananies, Azaries i Misael, que, ni esglaiats per l'edat ni atuïts

per la captivitat, després de subjugada la Judea i presa Jerusalem, venceren el rei en el seu propi regne per la força que dóna la fe. Que quan se'ls manà que adoressin l'estàtua que havia fet el rei Nabucodonosor, es manifestaren més forts que l'amenaça del rei i que les flames, proclamant i testificant la seva fe amb aquestes paraules: *¡Rei Nabucodonosor!, no t'hem de respondre sobre això. El Déu que servim té poder per treure'ns del forn encès i ens alliberarà de les teves mans. I, si no succeeix això, sàpigues que no servim els teus déus ni adorem l'estàtua d'or que has erigit* (Dn 3,16-18). Ells creien segons la seva fe que podien sortir-ne, però afegiren «i, si no», a fi que el rei sabés que estaven fins i tot disposats a morir pel Déu que adoraven. En això consisteix el coratge de la fe: creure i saber que Déu pot lliurar de la mort temporal i, amb tot, no témer la mort ni cedir, per donar una més gran prova fe. De la seva boca en brollà el vigor incorruptible i invencible de l'Esperit Sant, per palesar la veritat d'allò que proclamà el Senyor en el seu Evangeli quan digué: «*Quan sigueu presos no us preocupeu del que haureu de dir: en aquell moment direu allò que us serà inspirat, perquè no sereu vosaltres qui parlareu, sinó que l'Esperit del vostre Pare parlarà per mitjà vostre* (Mt 10,19-10). Diu que ens serà donat i inspirat per Déu en aquell moment el que haurem de dir i de respondre, i que aleshores no som nosaltres els qui parlem, sinó l'Esperit de Déu Pare. Déu no s'aparta ni se separa dels qui el confessen, i per això Ell és el qui parla i és coronat en nosaltres» (Cebrià, carta 58, V).

La popularitat d'aquesta escena del capítol 3 del llibre de Daniel en la literatura cristiana antiga i en l'art paleocristià s'explica, doncs, perquè evoca alhora la salvació dins l'Església i la resurrecció dels morts.

Sarcòfags paleocristians (Museus Vaticans).

HIC REQUIESCIT. L'EPIGRAFIA PALEOCRISTIANA DE TARRACO

DIANA GOROSTIDI PI
Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Christianos titulos appello inscriptiones eas, quae a Christianis religionis causa positae sunt. D'aquesta manera, al prefaci del volum i de les seves *Inscriptiones Christianae* de la ciutat de Roma, G. B. de Rossi va definir les inscripcions dels antics cristians, una testimoniança de la seva fe en obert contrast amb la resta de la producció pagana. Els primers textos eren molt senzills, escrits en llatí o en grec, llengua de les primeres comunitats cristianes, i es limitaven a reproduir generalment només el nom del difunt, de vegades el del donant. Més tard van començar a afegir-s'hi algunes expressions del tipus *pace*, amb el seu corresponent grec, que aviat esdevingueren símbols de la nova fe, com *in pace* o *in refrigerio et in pace* («en repòs i en pau»). Des de mitjan segle III i començaments del segle IV, l'epigrafia cristiana comença a evolucionar cap a un repertori de fórmules més explícites i complexes, mentre el llatí substitueix el grec com a llengua oficial de la litúrgia cristiana occidental. Tornen algunes de les característiques paganes dels epitafis que havien desaparegut durant el primer segle de la tradició epigràfica cristiana: la indicació dels anys viscuts, les relacions familiars (*pater, mater, filius*...), verbs que indiquen la dedicació del sepulcre (*posuit, fecit*) o paraules de lloança i d'afecte (*dulcissimus, carissimus*).

A partir de l'edat de Constantí, especialment després de l'edicte de Milà, l'any 313, l'epitafi cristià es fa cada cop més gran, llarg i explícit. Els signes i símbols de la fe cristiana apareixen sovint, com el cristograma amb les inicials del nom de Crist, o la creu amb les lletres gregues apocalíptiques alfa i omega. Mentrestant, cada vegada és més gran l'espai reservat a l'elogi del difunt, amb especial referència a les seves qualitats morals. L'aspecte cristià de l'epitafi és clar i patent, per exemple, en les fórmules adoptades per descriure el matrimoni «cristià», la seva durada i les qualitats de marit i muller amb termes que incideixen en les virtuts dels esposos: *innocentia* («innocència»), *castitas* («castedat»), *bonitas* («bondat») i la *prudentia* («coneixement pràctic»), i és especialment lloada la virginitat abans del matrimoni. A partir d'aquesta mateixa època, especialment en les inscripcions dels més joves, podem trobar menció del baptisme, l'únic sagrament mencionat a les inscripcions cristianes juntament amb el matrimoni. Per exemple, la persona recentment batejada és *neophitus,-a*. Per descriure la mort s'utilitzen verbs que reflecteixen el concepte cristià de la mort com a descans i l'alleujament de les amenaces i els perills de la vida quotidiana (*dormire* o *quiescere/requiescere* o *refrigerare*).

A mitjan segle IV es produeix l'expansió de la comunitat cristiana per tot l'Imperi, fenomen que juntament amb el nou i creixent culte dels màrtirs i la peregrinació van començar a afectar la producció epigràfica. L'Església va haver d'afrontar nous problemes, no només religiosos, sinó també d'intendència. Per exemple, es van fer necessaris nous espais per a enterraments i un nou sistema per organitzar les catacumbes, ja que cada vegada més creients compraven els seus lòculs i les seves tombes al llarg de la seva vida, com reflecteix la fórmula f*ecerunt vivi / comparaverunt* («van fer mentre eren vius / van comprar»). La seva intenció era garantir una sepultura adequada per a ells i les seves famílies, de preferència a prop de la tomba d'un sant o un màrtir, ja que eren considerats els defensors i intercessors dels morts.

Com queda ben palès, el context funerari va ser l'àmbit en el qual van sorgir les primeres manifestacions epigràfiques cristianes, que, com la mateixa mort, afectaven totes les classes socials. Per aquesta raó els epitafis il·lustren una àmplia varietat tant de

Inscripció arquitectònica dedicada als màrtirs Fructuós, Auguri i Eulogi, procedent de la Necròpolis Paleocristiana (MNAT).

suports i materials com de diversitat de contingut, segons la capacitat econòmica i cultural dels individus. Atès que en un principi les manifestacions de la fe cristiana estaven reduïdes a l'ambient familiar i privat dels enterraments, les plaques de marbre que tancaven les fosses i els lòculs dels cementiris són amb diferència l'objecte més abundant sobre el qual es pot documentar la seva cultura escrita. També van suposar un mitjà assequible per a la gran majoria de la població, ja que eren fàcilment a l'abast a causa de la quantitat de material constructiu d'èpoques anteriors, per la qual cosa són, certament, el suport més abundant d'inscripcions cristianes en obert contrast amb altres tipus de monuments habituals en l'epigrafia funerària romana de tipus monolític, com ara les ares funeràries, per altra banda tan associades al culte pagà. A l'altre costat del ventall trobem els monuments sumptuaris, normalment d'importació o realitzats per mestrances foranes procedents de grans centres de producció, com és palès en el cas dels mosaics, com ben documenta l'esplèndida lauda d'Optimus. En efecte, a *Tarraco* es conserven diverses esplèndides laudes musives policromes del característic estil de les tombes basilicals del nord d'Àfrica, així com diversos sarcòfags procedents de Carthago. Destaquen alguns exemplars figurats que van pertànyer sens dubte a personatges de rang senatorial segons es desprèn del text d'algun d'ells.

Lauda d'Optimus del s. V, procedent de la Necròpolis Paleocristiana (MNAT).

Cal considerar també altres tipus de monuments sepulcrals, com ara les grans làpides, potser més senzilles formalment, però que presenten a vegades textos molt elaborats, ben incisos i amb elegant cal·ligrafia, que tanmateix manifesten l'alt nivell cultural i econòmic dels seus destinataris (cat. 7). Monumentalitat, refinada decoració i qualitat són elements preuats que denoten la categoria dels seus comitents, membres de l'alta societat que seguint la tradició de les elits locals paganes van escollir segons la seva capacitat econòmica un enterrament propi de les classes benestants.

El corpus d'inscripcions cristianes de *Tarraco* ens ofereix un ampli espectre de la societat on trobem representats tots els sectors de la població, des dels alts càrrecs eclesiàstics i administratius fins als oficis més humils. De molts d'ells ens ha quedat només un nom, privat la major part de les vegades de les prebendes socials que el podien haver acompanyat, ja que cal recordar el costum cristià d'enterrar els éssers estimats segons els principis de sobrietat i igualtat entre tots els adeptes que proclamava la nova fe: ni esclaus ni senyors, només germans d'esperit: en paraules de Lactanci: [...] *nobis tamen servi non sunt, sed eos et habemus et dicimus spiritu fratres, religione conservos* (Lact., Div, Insti., 5, 15). Per veure una petita mostra, podem recordar que a *Tarraco* es troben inscripcions dedicades a bisbes, algunes de conservades i altres, en canvi, conegudes per tradició indirecta (cat. 3 i 4), però també tenim diversos alts funcionaris, reconeixibles. Els màrtirs tarragonins, *Fructuosus*, *Augurius* i *Eulogius*, van ser recordats en una de les poques inscripcions arquitectòniques del moment, probablement part de l'arquitrau que devia coronar la memoria o custòdia de les relíquies dels sants a la basílica. En aquest sentit, cal recordar que la presència dels màrtirs a la ciutat

Làpida de Marturia de l'any 393, procedent de la Necròpolis Paleocristiana (MNAT).

va provocar el fenomen de la *tumulatio ad sanctos*, amb la força de convertir el paviment de l'església principal en un lloc privilegiat, i més privilegiat com més a prop de la capçalera on es trobava la memoria, afavorint amb això una jerarquia funerària de prestigi en el mateix sòl sagrat. Aquesta opció la trobem reflectida en dues inscripcions tarragonines on es repeteix l'expressió *in sede sanctorum*, al·lusiva a la gran significació religiosa d'aquest indret.

Mentre les capes altes i mitjanes de la societat, gràcies a la seva capacitat econòmica, continuen sufragant sumptuosos suports, des dels valuosos sarcòfags decorats i les laudes musives fins als mausoleus més o menys monumentals, la gran massa de la població deixa testimoni en textos més senzills incisos en plaques reutilitzades o en teules senzilles, objectes més humils i amb formes i tècniques casolanes. Formant part d'una mateixa comunitat cristiana, tots comparteixen la creença en la fe professada: l'esperança en la resurrecció i en la vida eterna.

NOTÍCIA BIBLIOGRÀFICA SOBRE LA TRAGÈDIA FRUCTUOSA

LLUÍS M. MONCUNILL CIRAC

La nostra Associació guarda una grata memòria dels seus viatges per les rutes pirinenques marcades per la presència del culte als sants màrtirs tarragonins. Primerament fou l'anada al Pirineu català, a Sant Miquel de Cuixà, Taurinyà, Camelas, i que acabà per les terres del Bages, pel novembre del 2006. L'octubre del 2009 ens arribàrem a Bierge, en una primera etapa per terres aragoneses, on vistarem després, pels entorns de Jaca i San Juan de la Peña, la Parròquia de San Fructuoso de Barós. El 2012, juny-juliol, guiats pel mateix esperit, anàrem fins al Pirineu Basc per visitar, tot passant per Bilbao, la parròquia de San Fruktuoso d'Itsasu. Tots tres viatges foren portadors d'hores plaents i intenses de sentit devocional i històric per a tots aquells que ens sentim atrets per la memòria dels nostres sants tarragonins.

La constatació de la difusió, perdurable en els segles, del culte de sant Fructuós i els seus companys màrtirs testimonia que la seva influència va incidir en l'ànima d'aquelles terres pirinenques en molts ordres: en el culte, l'art, la nomenclatura d'alguns llocs. Avui, a aquesta sèrie d'aportacions, n'hi podem afegir una altra de significativa: la memòria dels nostres màrtirs per terres pirinenques també va tenir incidència en el món del folklore i del teatre hagiogràfic popular.

Podríem dir, doncs, que la representació de la "Passió de sant Fructuós", posada en escena repetidament a Tarragona i especialment al nostre amfiteatre vora mar, té un antecedent en una altra representació més antiga, del 1774, per terres de muntanya. Al Rosselló, concretament a la Parròquia de Camelas, tenia lloc la representació de la tragèdia Fructuosa, tal com ve citada a l'obra de Josep-Sebastià Pons *Litterature catalane en Roussillon au XVIIè et ou XVIIIè siecle* i que fa referència als manuscrits de 1774 i de 1824.

La tragèdia Fructuosa forma part de la tradició del teatre hagiogràfic que tingué una gran incidència en el Rosselló els segles XVII i XVIII. Pep Vila en el seu estudi: *L'escenografia en la tragèdia Fructuosa de l'il·lustríssim màrtir sant Fructuós* (1774) afirma que la tragèdia Fructuosa «és considerada com la més important del teatre rossellonès, tant per la seva realització com per l'abundància de rúbriques, les acotacions, els paràgrafs introductoris a les escenes, l'explicació dels simbolismes, les notes a la mètrica, la música i la dicció».

Es tracta d'un text escrit en català, original d'un monjo de Sant Miquel de Cuixà, Dom Melchior Bru-Descatllar, prior del Monestir des del 1757 al 1759. Fou un home lletrat que es dedicà especialment a la conservació de l'arxiu monacal i a la transcripció del llatí de fons documentals eclesiàstics i notarials. Així ho testimonia J. Capeille en el

Diccionnaire de biographies roussillonnaises (Perpinyà, 1914).

Actualment el manuscrit de la tragèdia Fructuosa es troba en poder dels hereus de J. S. Pons. El nostre propòsit és de poder-lo consultar i fins i tot transcriure per tal de tenir accés directe a la lectura i estudi del text, cosa, per ara, encara inaccessible.

Les fonts del text les tenim directament del llibre *Flos sanctorum o Historia general de los santos y varones ilustres en santidad del Principado de Cataluña*, d'Antoni Vicenç Domènec (p. 110-111). La lectura d'aquest text reflecteix la fidelitat essencial del relat a les Actes dels Màrtirs de Tarragona, i demostra la identificació del sant protagonista de la tragèdia amb el bisbe màrtir de Tarragona, així com la narració dramàtica respecta la línia descriptiva de les Actes originals de les quals depèn indirectament.

Té una singular significació que el text sigui escrit en català, car hem de tenir en compte que, des del tractat dels Pirineus el 1659, pel qual el Rosselló passa a formar part de l'Estat Francès, aquesta llengua sofria ja una forta pressió a favor de la implantació de l'ús del francès en l'àmbit de la vida civil. El document deixa, doncs, constància que el català, malgrat veure's minat de gal·licismes, seguia sent al Rosselló, almenys a la ruralia, la llengua de comunicació normal amb una forta incidència en la vida pública.

El seu valor literari no és precisament l'element més destacable, si el comparem amb la seva importància social. L'existència d'aquestes peces teatrals és la prova que el teatre servia per envair tots els moments de la vida pública i privada del grup humà i reforçava la consolidació i la validesa dels elements constitutius de la comunitat, en aquest cas, la vigència del patronatge del sant titular del lloc, el bisbe Fructuós. Pep Vila afirma igualment que: «aquesta representació constituïa un ritual en el qual participava tota la col·lectivitat, ja que el sant s'erigia com a benefactor d'una comunitat, en aquest cas, de Camelas».

Brindem al lector la possibilitat d'accedir a la lectura íntegra de l'article que ens ha servit de notícia i guia fonamental per a aquesta nota bibliogràfica. Es tracta de Pep Vila Madinyà autor de l'article «L'escenografia en la tragèdia Fructuosa de l'il·lustríssim màrtir sant Fructuós (1774)» a *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*, vol. III, a cura d'Albert Manent i Joan Veny. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 330-349.

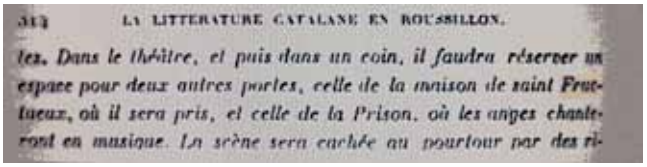

LA FRUCTUOSA, SET-CENTS ANYS D'HISTÒRIA DE TARRAGONA

JESÚS MARTÍNEZ CASANELLES
GRUP DE CAMPANERS DE LA CATEDRAL DE TARRAGONA

+ : AN: M: CCC: XIIIQ: D: RCBTIO : V'GIS : ALM : TECLE : FACTA : FUIT : CAPAN: SB: EIVS: HONORE : +

"*L'any 1313, essent arquebisbe Guillem de Rocabertí, es féu la campana de l'excelsa verge Tecla en honor seu*"

+ MENTEM : SANCTAM : SPOTANEAM : HONOREM : DEO : ET : PRIE : LIBERACIONEM: +

"Sono de manera piadosa i voluntària en honor a Déu i per alliberar la pàtria"[1]

Tarragona, any del Senyor de 1313. Ja fa quasi 230 anys que el Papa Urbà II va restaurar la Seu Metropolitana i Primada i, prop de 150 que van començar les obres de la nova Catedral[2] . El temple ja pren forma i, divuit anys més tard, serà consagrat. Tot i que encara han de començar els treballs del campanar, l'arquebisbe Guillem de Rocabertí promou la fosa d'una gran campana en honor de Santa Tecla, campana que, amb el pas del temps, serà coneguda com la *Fructuosa*. No es disposa de gaires dades sobre el seu naixement, però la fosa devia tenir lloc en algun racó del cementiri (a tocar de l'absis de la seu) i el procés segurament es va allargar uns quants dies, sota la direcció d'un mestre fonedor itinerant. Fos com fos, el resultat va ser extraordinari. La *Fructuosa*, feta d'un aliatge de bronze molt ric en coure, és la campana millor afinada de totes les que es conserven actualment (Fa2#). Les seves dimensions són considerables: 1,338m de diàmetre; una alçada de 1,18m i, un pes de 2.160 kg. Un jou i un contrapès colossals, fets de fusta d'alzina i de pedra, complementen l'instrument fins a arribar, en conjunt, als 3.700 kg de pes i als 3,675m d'alçada[3]. Des del dia de la seva fosa, fa set-cents anys, fins avui, la *Fructuosa* i la seva germana *Assumpta* (1314) han unit la seva veu, greu, pausada i solemne, per anunciar les festivitats i els actes més solemnes celebrats a la Catedral. Conegudes com a Senys Majors, Rocabertines o Pabordes, el seu so és l'únic testimoni de temps passats que encara perdura. Una veu que, l'any 1321, va donar la benvinguda a la relíquia del braç de Santa Tecla[4] i, més tard, al 1331, va anunciar amb alegria la consagració de la Catedral. Un mateix so que va saludar, al 1410, a Benet XIII, el Papa Luna, i que amb responsabilitat feien vibrar, entre d'altres, els campaners Francesc Bertran, per allà al 1584, o Miquel Bru, a partir de 1604[5]. A banda d'anunciar les solemnitats, la *Fructuosa* té una missió especial: en la celebració dels Concilis Provincials de la Tarraconense és l'encarregada de convocar els seus membres a les sessions que se celebren a l'església Catedral[6]. Una crida que va fer, per última vegada, el dia 21 de gener de 1995, festivitat, precisament, de sant Fructuós, sant Auguri i sant Eulogi.

Instal·lada, originàriament, a l'interior de la Sala de les Campanes, ella i les seves companyes són traslladades a les finestres (provocant la destrucció dels calats ornamentals) l'any 1777[7]. L'any 1782, Rafael d'Amat i de Cortada, Baró de Maldà, va visitar de nou Tarragona. En la crònica de la seva estada, relata la seva visita al campanar acompanyat, entre d'altres, per "*lo Armengol*", campaner "*alt com un pi i home ben plantat*" que també es es dedicava a l'ofici de barber. « *(...) ! dret dalt! Luego vérem major claror y, pujant, vérem la boca de alguna campana. Y luego deprés, a totas, en sos finestrals, havent-hi una de assentada anomenada Miserere, ab un banat de ferro atacat al capsal perquè no se mogujés. Y sobre esta campana, una molt petita, que serveix de senyals als campaners. En lo fines-*

tral, mirat dintre del campanar, a la esquerra n'i ha dos de petitas, nomenada una la Sorda i la altra Roca Martina. Seguia després la Paborda grossa, que és peza ab dos abrazaeras de ferro, ab dos mànachs y 4 cordas de cànam prou gruixudas. Després segueix lo finestral ab las dos primas: lo ab la campana nomenada Nova, lo ab la segona Paborda, ab dos abrzaderas així mateix, ab dos mànachs y 4 cordas. Después lo altre finestral ab dos campanetas, nomenadas una Tecla i la altra Sorda»[8]. La Miserere seria refosa l'any 1892, la Roca Martina no és altra que la *Clàssica Rocabertina* i, la "campana nova", que tot just feia cinc anys que s'havia instal·lat (1777), avui dia s'anomena Tecla[9].

El Baró, en diferents moments del seu relat, descriu el toc típic de les seus catalanes, que avui es troba en perill d'extinció. En primer lloc, s'ha d'*asseure* la campana, és a dir: deixar-la amb la boca mirant al cel. Per poder-ho fer és essencial que la campana tingui un bon contrapès i que l'eix estigui connectat amb una palanca anomenada braç. Estirant i deixant anar la corda lligada al braç, el campaner juga amb la inèrcia, ampliant, poc a poc, el vaivé de l'instrument fins que torna a quedar vertical, però amb la boca mirant al cel. Una vegada en aquesta posició, es bloquejava amb un ganxo fins que fos el moment de tocar[10]. Tal com relata el Baró, era habitual deixar-

1.Transcripció: Álvaro, M. Carmen; Llop, Francesc (2004) *Inventari de campanes. Fructuosa (11) Catedral Metropolitana i Primada de Santa tecla – Tarragona – Catalunya.* Campaners de la Catedral de València [Data de consulta: 8 de Novembre de 2012]. http://www.campaners.com/php/campana1.php?numer=488 Traducció: Moncunill, Lluís M.(2008) A: Martínez, Jesús. L*es Veus de la Catedral de Tarragona. Manual per als futurs campaners* (pàg. 38). Tarragona: Edicions el Mèdol.

2. Figuerola, Joan; Gavaldà, Joan; Macías, J. M.; Menchón, Joan; Muñoz, Andreu, Teixell, Immaculada (2007) *in Sede 10 anys del Pla director de restauració* (pàg. 36-53 i 198-202). Tarragona: Arola Editors, Arquebisbat de Tarragona.

3. Informació obtinguda durant el procés de restauració de la campana als Tallers Carrodilla dels Pallaresos, publicada en un fulletó pel Capítol de la Catedral i l'Associació dels Amics de la Catedral, al març de l'any 1997.

4. Bertran, Jordi; López, Rafel; Tutusaus, Jordi (1998). *Els Colors de Santa Tecla, la festa gran de Tarragona* (pàg.14). Tarragona: Edicions el Mèdol.

5. Martínez, Jesús (2008). *Les Veus de la Catedral de Tarragona, Manual per als futurs campaners de la seu.* (pàg. 76) Tarragona: Edicions el Mèdol.

6. López, Pere; Riera, Montse (1995, 16 d'abril) "Tocs de Campana" *Nou Diari*: suplement dominical, Revista (núm. 4, pàg. 4-7).

les assegudes abans i durant del toc, o bé entre un i altre: «*Fora quedàban bocas per amunt las dos campanas pabordas o més grosas, ya des de comensar Matinas, (...) Quals una después la altra (...) se dexaren anar en la sèptima llisó, antes del Te Deum*"[11]. Les campanes de la Catedral, especialment la *Fructuosa* i l'*Assumpta*, tenen un vaivé lent i pausat a causa dels seus contrapesos "*prou llarchs, més que las campanas, pintats de bermell i de allò ben ferrats*»[12] . En el cas de les dues *Pabordes,* Rafael d'Amat parla de dos braços i quatre cordes, cosa que fa suposar que eren necessàries quatre persones per poder-les ventar. Avui dia, però, només fan falta dos campaners per moure-les.

A les portes del nou mil·lenni, l'any 1996, la Fructuosa va abandonar el campanar per sotmetre's a una profunda i necessària restauració. No en va, els campaners del moment, encapçalats per Albert Magarolas i Cristòfol Conesa, l'anomenaven afectuosament "La Boja"[13]. De nou a la Catedral i, esperant el moment de tornar a la torre, la flamant campana va restar exposada i a l'abast de tothom a la nau central de l'església, a tocar de la porta principal del temple. Des d'allà, va protagonitzar un moment molt emotiu quan, el dia 13 d'abril de 1997, va vibrar amb força acompanyant l'orgue, l'orquestra i els cants del cor i dels fidels en el pontifical d'entrada de l'Arquebisbe Lluís Martínez Sistach. Des del setembre de 1998 fins a l'any 2000, la Fructuosa va tornar a ocupar el seu finestral (que mira a la capella de Sant Magí) i així es va completar el procés de recuperació de les campanes. Les deu campanes litúrgiques de la torre van tornar a moure's lliurement a l'estil tradicional de Catalunya i, amb l'ajuda d'una nova electrificació, el seu so va tornar a formar part de la vida quotidiana de la ciutat, però sobre tot de la Part Alta. Aviat, una nova intervenció (2000-2002), urgent i necessària, va tornar al campanar la seva fisonomia original i va ressituar les campanes a l'interior de la torre. Per desgràcia, la nova intervenció no va tenir en compte els tocs de les campanes i va condemnar vuit d'elles a romandre quietes de nou, entre elles la *Fructuosa*. Aquest fet és especialment greu, ja que el toc típic de Catalunya s'ha anat perdent a la major part de poblacions i s'ha anat substituïnt per d'altres estructures i maneres de tocar pròpies d'altres regions o països. Això converteix els nostres Senys Majors (especialment l'*Assumpta*), així com el campanar de Cervera, en un dels pocs testimonis que, avui dia, mantenen viva una tradició ancestral pròpia, que cal valorar, difondre i preservar.

---

7. Figuerola, Joan; Gavaldà, Joan; Macías, J. M.; Menchón, Joan; Muñoz, Andreu, Teixell, Immaculada (2007) *IN Sede 10 anys del Pla director de restauració* (pàg. 115). Tarragona: Arola Editors, Arquebisbat de Tarragona.

8.Amat, Rafael (1986) Viatge a Maldà i Anada a Montserrat Maria Aritzeta (Rev. i Ed.). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (pàg. 112-114).

9. Conesa, Cristòfol; Martínez, Jesús (2008) "La resurrección de un monumento, la Catedral de Tarragona recupera el toque de campanas". *Ars Sacra* (núm. 44, pàg. 62-67).

10. Martínez, Jesús (2008). *Les Veus de la Catedral de Tarragona, Manual per als futurs campaners de la seu*. (pàg. 38-39) Tarragona: Edicions el Mèdol.

11. Amat, Rafael (1986) *Viatge a Maldà i Anada a Montserrat* Maria Aritzeta (Rev. i Ed.). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (pàg. 93).

12. Amat, Rafael (1986) *Viatge a Maldà i Anada a Montserrat* Maria Aritzeta (Rev. i Ed.). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (pàg. 114).

13.Conesa, Cristòfol; Martínez, Jesús (2008) "La resurrección de un monumento, la Catedral de Tarragona recupera el toque de campanas". *Ars Sacra* (núm. 44, pàg. 62-67).

L'ART QUE DESPERTA VENERACIÓ

BLANCA SERRES MARCO

La nova capella de la Conferència Episcopal Espanyola és obra de l'artista i jesuïta eslovè Marko Ivan Rupnik i conté relíquies de dos bisbes espanyols que moriren màrtirs al 259 i al 1936: Sant Fructuós de Tarragona i Sant Florentí de Barbastro. La capella està dedicada a la successió apostòlica.

Un àngel rep els fidels a l'entrada de la capella. L'àngel és sempre testimoni de la presència de Déu. Tothom qui entra a la Capella de la Conferència Episcopal entén, doncs, que accedeix a un lloc habitat per Déu, centre de litúrgia i d'oració. Els mateixos tiradors de la porta són la creu, en forma de vela inflada pel vent que és l'Esperit Sant. Cal avançar doncs per formar-ne part, per entendre el que és l'Església.
L'espai interior és una autèntica experiència catequètica, que desvetlla el misteri de la fe. Considerant la tradició de l'Església, la llum dels colors i el mosaic s'utilitzen com a eines per a la formació del món interior de l'home. Tractant-se de la Capella dels Bisbes, s'evidencia el tema eclesiològic, expressant la relació entre Crist i els apòstols, i dels apòstols cap a la humanitat.

A l'absis, trobem representada l'escena de la pesca a la nau amb Crist i els apòstols, fent referència a una Església que travessa la història com una acció continua salvífica que Déu realitza. Els apòstols treballen junts, en sinergia total; el timó està a les mans de Crist; Pere i Pau remen, els altres pesquen. Cadascú té els seus dons, però tots treballen per fer renéixer als homes en l'Església. Amb tot, és Crist que, amb la seva mà, orienta els peixos cap a la xarxa ja que només a través d'Ell es supera la mort i es ressuscita. L'estola de Crist acaba recolzada sobre la seu del bisbe que presideix la litúrgia, per indicar així la successió sense interrupció del sacerdoci de Crist a través dels apòstols i dels nostres bisbes.
La imatge central de la Capella és el baix relleu de l'aleteig del colom sobre l'altar. Es tracta de l'Esperit Sant que inspira la eficàcia del sacerdoci i de la ordenació episcopal.

Als laterals de la capella, s'obre la processó de bisbes sants- alguns màrtirs- de l'Església a Espanya. La processó la inicia el primer màrtir, Fructuós i acaba amb Florentí, un dels últims màrtirs de l'Església contemporània. A cada bisbe trobem un petit detall que caracteritza la seva vida, la seva teologia, la seva pastoral o la seva espiritualitat. Les casulles i les mitres mai es repeteixen per a destacar la diversitat del sacerdoci en Crist, però la unitat mateixa en Ell.

Els dos reliquiaris als costats de la capella, exposats per a la veneració, donen testimoni del gran misteri de l'Església com a Cos de Crist. Les corones de la glòria, la glòria en Crist, evoquen la manera com el martiri suggereix la participació en la mort de Crist, l'única capaç de convertir el mal en bé. Allò que a la terra és sofriment, en Crist es converteix en llum de glòria.

Altres elements inciten a la participació activa del fidel en la litúrgia, procurant per imprimir al cor tot allò que comuniquen els colors, la llum, les figures i les paraules. Res no es deixa a l'atzar en l'obra del Pare Rupnik, director del Taller d'Art Espiritual del Centre Aletti (Roma) des de 1995. El Taller acull a estudiants i artistes d'inspiració cristiana del centre i de l'est d'Europa, erigit amb la finalitat de la trobada amb els col·legues de l'oest Europeu. Promou així la convivència d'ortodoxos, catòlics de ritus oriental i llatí impulsant-los al creixement en la pròpia Església, en la caritat de l'únic Crist. Junts estudien l'impacte entre la fe cristiana i les dinàmiques culturals de la modernitat i de la postmodernitat. Troben les respostes sense perdre de vista la tradició cristiana d'Orient i d'Occident, per a redescobrir junts l'art com a servei, com a litúrgia.

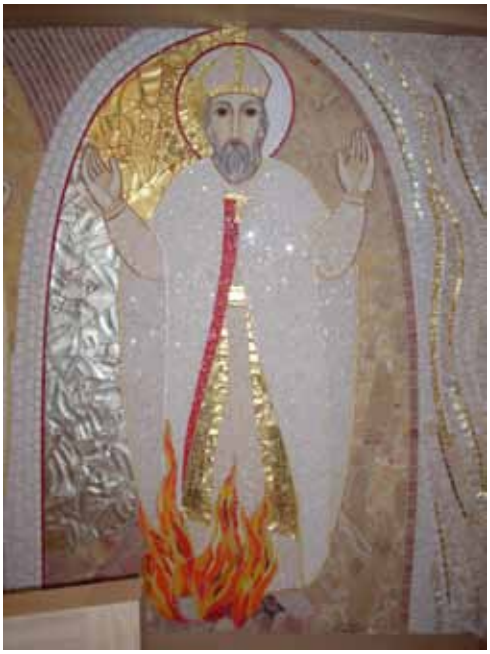

PARRÒQUIES I COMUNITATS ASSOCIADES I AGERMANADES AMB L'ASSOCIACIÓ CULTURAL SANT FRUCTUÓS

1

2

5

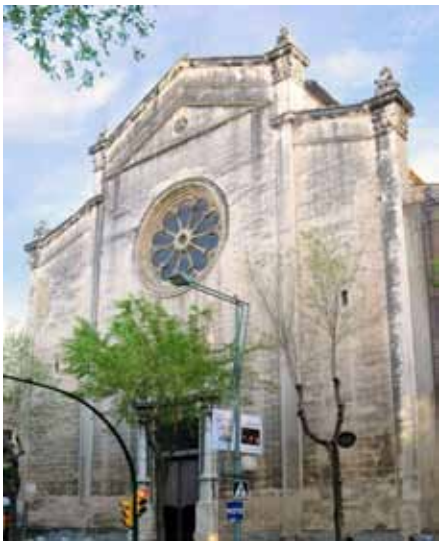

6

9

10

1/Parròquia de Sant Pere i Sant Pau Sescelades (Tarragona)
2/Parròquia Sant Fructuós (Tarragona)
3/Parròquia Sant Pau (Tarragona)
4/Parròquia Sant Cosme i Sant Damià (Loreto, Tarragona)
5/Parròquia de Sant Fruitós de Castellterçol (Barcelona)
6/Parròquia Sant Francesc d'Assís (Tarragona)
7/Parròquia de Sant Calinic i Sant Fructuós (Tarragona)
8/Abadia de San Fruttuoso di Capodimonte (Ligúria)
9/La Salle (Tarragona)
10/Companyia de Maria (Tarragona)
11/Sant Domènec de Guzmán (Tarragona)
12/ Carmelites Missioneres Teresianes (Tarragona)

3

4

7

8

11

12

LLISTAT DE SOCIS

1	21-01-2000	Muñoz Melgar, Andreu
2	21-01-2000	González Ramos, Andrés
3	21-01-2000	Blanco Calvo, Jesús
4	21-01-2000	Marín Maestro, Vicente
5	21-01-2000	Pallejà Blay, Marcel
6	21-01-2000	González Ramos, Mª Carmen
7	21-01-2000	Magí Ferré, Joan
8	21-01-2000	Teixell Navarro, Imma
11	21-01-2000	Aranda Blay, Lluís
12	25-03-2000	Parròquia de Sant Pere i Sant Pau
13	25-03-2000	Barbarà Anglès, Miquel
14	25-03-2000	Juan i Valero, Ferran
15	25-03-2000	Marqués Peña, Yolanda
17	25-03-2000	Marco Subias, Mª Carmen
18	25-03-2000	Serres Marco, Blanca
19	25-03-2000	Serres Marco, Helena
20	25-03-2000	Borràs Fernández, Jordi
22	25-03-2000	Sánchez Guerrero, David Jesús
23	25-03-2000	Padró Cabello, M. Betlem
24	25-03-2000	Pallejà Padró, Gisela
25	25-03-2000	Pallejà Padró, Magí
26	25-03-2000	Marín Maestro, Joan Carles
27	25-03-2000	Cepillo Galán, Isabel Mª
28	25-03-2000	Román Cano, José Manuel
30	25-03-2000	Blanco Calvo, Mª Cinta
31	25-03-2000	Navarro Gómez, Pere
32	25-03-2000	Borràs Margalef, Josep
33	25-03-2000	Fernández Osorio, Carmen
34	25-03-2000	Mateu de la Casa, Raimon
35	25-03-2000	Virgili Montoliu, Inés
36	25-03-2000	Muñoz Virgili, Andreu
37	25-03-2000	Muñoz Virgili, Pau
38	25-03-2000	Pérez Bravo, Mª Amparo
39	25-03-2000	Paisano Parejo, Jordi
40	25-03-2000	Muñoz Melgar, Mª Teresa
41	25-03-2000	Rodríguez Maeso, Jacint
42	25-03-2000	Iglesias Llagostera, Lluís
43	25-03-2000	Borràs Fernández, Carme
44	25-03-2000	Mosquera Brunet, Víctor
45	25-03-2000	Bella Boltó, Xavier
46	25-03-2000	Sánchez Cobacho, Mª Carmen
47	25-03-2000	Filgueras González, Dolores
48	25-03-2000	Bordas Belmonte, Lluïsa
49	25-03-2000	Salla Guinovart, Francesc
50	25-03-2000	Fernández Pizarro, Francisca
51	25-03-2000	Rodríguez Fernández, Anna
52	25-03-2000	Rodríguez Fernández, Victor
53	25-03-2000	González Ramos, Manoli
56	25-03-2000	Farran i Odena, Josep
57	25-03-2000	Castillo Algaba, M. Teresa
59	25-03-2000	Uriarte Polo, Carlos
61	25-03-2000	Argilaga Montserrat, M. Josepa
62	25-03-2000	Sales Carda, Manel Jaume
63	25-03-2000	González Ramos, Mª Lourdes
67	25-03-2000	Durán Flores, Montse
70	25-03-2000	Cotano Fernández, Roger
71	25-03-2000	González Hernández, Nicolás
72	25-03-2000	Ramos Pérez, Celestina
75	11-10-2000	Gómez Santaella, José Antonio
76	11-10-2000	Jornet Domenech, Josep M.
78	11-10-2000	Cobacho Romero, Rafaela
79	11-10-2000	Quilez Mata, Jorge Juan
80	11-10-2000	Setién Arroita, Yolanda
81	11-10-2000	Adrià i Maijó, Mercè
82	11-10-2000	Kichner Abeya, M. Àngels
83	11-10-2000	Gallart Magarolas, Francesc
85	11-10-2000	Muñoz Pérez, Pablo
87	11-10-2000	Muñoz Pérez, Alex
88	11-10-2000	Iglesias Torrellas, Dolors
89	11-10-2000	Galià Romaní, Joaquim
90	11-10-2000	Claver Caselles, Joaquim
91	11-10-2000	López, John
92	11-10-2000	Mateu Usach, Enric
93	21-01-2001	Jornet Montaña, Sònia
97	21-01-2001	Pérez Pulido, Julián
98	21-01-2001	Parròquia de Sant Pau
99	21-01-2001	Cedó Perelló, Joan Anton
101	21-01-2001	Quilez Mata, Julio Luís
102	01-01-2001	Marín Muñoz, David
103	21-01-2001	Col·legi Lestonnac-L'Ensenyança
104	21-01-2001	Sugrañes Miret, Montserrat
106	26-02-2001	Rodríguez Maeso, Maribel
107	26-02-2001	Pena Romero, Joan Antoni
108	26-02-2001	Ribas Ballesté, Daniel
109	03-08-2001	Pallejà Blay, Daniel
110	03-08-2001	Virgili Avià, Jordi
111	03-08-2001	Montoliu Asens, Inés
112	03-08-2001	Pascual i Palau, Josep Ramon
113	05-09-2001	Moncunill Martí, Fructuós
114	05-09-2001	Nosas Brull, Josep M.
115	05-09-2001	Piñol Abelló, Rosa M.
116	27-11-2001	Forns Fernández, M. Victòria
118	10-01-2002	Llagostera Solé, Conxita
119	05-02-2002	Ortiz Giménez, Lourdes
120	05-02-2002	Salla Roig, Núria
121	05-02-2002	López Díaz-Cano, Joan Antón
123	22-02-2002	Giménez Porcuna, Francesc
124	22-02-2002	Parròquia de Sant Fructuós
126	22-02-2002	Prats Piqué, Enric
127	22-02-2002	Casals Petrus, Elisenda
130	22-02-2002	de Novoa Barrón, Mª Jesús
131	22-02-2002	Col·legi Mare de Déu del Carme
132	22-02-2002	Borràs Brulles, Roser
133	22-02-2002	Quetcuti Ferrer, Adolf
135	22-02-2002	Guinart Sesplugues, Montserrat
136	21-03-2002	Lozano Romero, José
137	21-03-2002	Col·legi La Salle
138	21-03-2002	de la Peña Manjoú, Pau
139	21-03-2002	Rodríguez Balada, Elena
140	21-03-2002	Blay Boqué, Mª Teresa
141	21-03-2002	AMPA Col·legi Mare de Déu del Carme
144	18-04-2002	Bidó Odena, M. Dolors
145	18-04-2002	AVV La Unió
146	18-04-2002	Comunitat La Salle
147	18-04-2002	Parròquia de Sant Cosme i Sant Damià
148	18-04-2002	PP Rogacionistes
151	16-05-2002	Castillejo Brull, Miquel
152	16-05-2002	Ferrer Virgili, Lluis
153	16-05-2002	Massaguer Comes, Jordi
154	16-05-2002	Chimisanas Mateu-Alsina, Elisabet
155	16-05-2002	Bea Castaño, David
156	16-05-2002	Olivé Elías, Marcel
157	16-05-2002	Brescolí Rodríguez,Jordi
158	16-05-2002	Castellví Sabaté, Montserrat
161	16-05-2002	Fuentes López, Paqui
162	24-05-2002	Soro Roca, Santiago
163	24-05-2002	Montserat Fornós, Juan
164	24-05-2002	Reverté Margalef, Mª Teresa
165	24-05-2002	Mejias Sendra, Magí
167	24-05-2002	Fernández Osorio, Alicia
168	30-05-2002	Elias Cortés, Mª Gloria
169	30-05-2002	Amenós Torremadé, Antoni
170	30-05-2002	Prim Donés, Mª Montserrat
171	30-05-2002	Pérez Garrido, Ana Rosalia
172	30-05-2002	Muñoz Pérez, Ana Maria
173	30-05-2002	Muñoz Melgar, Rafael
174	30-05-2002	Rius Ruiz, Irene
175	30-05-2002	Rius Ruiz, Maria
176	30-05-2002	Rius Ruiz, Xavier
177	30-05-2002	Ruiz Manrique, Aurora
178	30-05-2002	Rius Ferrús, F. Xavier
180	30-05-2002	Dominiques de l'Ensenyament
182	30-05-2002	Luengo Sastre, Purificación
183	30-05-2002	Ibáñez Tatay, Jose Luis
185	20-06-2002	Martínez Casanelles, Jesús
186	20-06-2002	Martí Baiget, Maria
187	20-06-2002	Moncunill Cirac, Lluís M.
188	20-06-2002	Burrut Fortuny, Salvadora
189	20-06-2002	Burrut Fortuny, Amalia
190	20-06-2002	Puig Andreu, Joan
191	20-06-2002	Huguet Merelo-Barbera, Mercedes
192	20-06-2002	Germanes Dominiques de l'Ensenyament
193	20-06-2002	Coll Gilabert, Antoni
194	20-06-2002	Nosas Piñol, Rosa M.
195	20-06-2002	Nosas Piñol, Josep M.
196	26-09-2002	Parròquia de Sant Fruitós
198	26-09-2002	Serres Caldú, Laureano
199	26-09-2002	Serres Timoneda, Miguel
200	26-09-2002	Fernández Casanovas, Mª Leonor
201	26-09-2002	Saez Silvestre, Mª Angels
202	26-09-2002	Timm Loetje, Christel
203	07-11-2002	Navarro García, Juana
204	07-11-2002	Val Martínez, Josefa

205	07-11-2002	Mur Casas, Bernabé
207	12-12-2002	Melgar Nicolás, Francisca
211	16-01-2003	Escorza Góngora, Esther
213	16-01-2003	Salgado Combalia, José Ramón
214	16-01-2003	Martínez Valcabado, Maribel
215	16-01-2003	Salort Volart, Teresa
216	14-02-2003	Martín Martín, Antonio
217	14-02-2003	Noci Sánchez, Rosalia
218	14-02-2003	Gandia Boronat, Marcela
219	14-02-2003	Borràs González, Marc
220	14-02-2003	Jordi Ribas, Anna
222	14-02-2003	Martí i López, Miquel
223	14-02-2003	Borràs Galceran, Anton Mª
224	14-02-2003	Massana Sans, Maria
225	14-02-2003	Segura Vallés, Joan
226	14-02-2003	Pérez Arteaga, Maria Rosa
227	11-04-2003	Vallvé Navarro, Albert
228	11-04-2003	Teixell Navarro, M. Àngels
231	11-04-2003	Ferrer Mulet, Lluís
232	11-04-2003	Martorell Comes, M. Mercè
236	09-09-2003	Blay Gatell, Roser
237	09-09-2003	Melero Lleixà, Loli
238	09-09-2003	Coll Larrosa, Núria
239	09-09-2003	Aixalà Llovet, Concepció
242	09-10-2003	Amigo Iglesias, Tecla
243	09-10-2003	Rius Ferrús, Lluís Maria
244	09-10-2003	Moreno Ortiz, Marian
245	09-10-2003	Rius Moreno, Pau
246	10-12-2003	Martos Fernández, Anna
247	10-12-2003	Farran Martos, Josep
248	08-01-2004	Farran Martos, Xavier
249	08-01-2004	Alfaro Bozalongo, Hilari
250	08-01-2004	Mateu Merelli, Anna
251	08-01-2004	Abella Bordàs, Jordi
252	11-03-2004	Pàmies Musté, Neus
253	11-03-2004	Lleixà Gabriel, Montserrat
254	11-03-2004	Casanelles Moix, Maria del Carme
255	11-03-2004	Martínez Sabadell, Pasqual
256	11-03-2004	Van Maurik Antonell, Marianne
257	11-03-2004	Madueño Fernández, Juan
259	07-10-2004	Sales González, Jaume
260	07-10-2004	Herranz Del Rey, Montserrat
262	07-10-2004	Duch Brotons, Ferran
264	07-10-2004	Ballesteros Casanova, Josep Fèlix
265	07-10-2004	Castán Julbe, Ramon
266	07-10-2004	Mur Val, Elena
267	07-10-2004	Castán Mur, Xavier
268	07-10-2004	Castán Mur, Núria
269	07-10-2004	Muñoz Melgar, Diego
270	07-10-2004	Virgili Novel, Francesc
271	08-01-2005	Sabaté Tomàs, Jordi
272	04-03-2005	Margalef Veciana, Marc
273	04-03-2005	Figuera Pàmies, Èlia
274	09-03-2005	Briansó Caballero, Sílvia
275	08-01-2005	Azor Parra, Consol
277	08-01-2005	Olivé Ventura, Juan
278	08-01-2005	Marsal Miracle, Maria
279	08-01-2005	Baltaretu, Vasile
280	05-05-2005	Pujol Balcells, Jaume
281	01-07-2005	Blanco Sánchez, Hugo
282	22-12-2005	Manrique Carrasco, Conxa
283	12-01-2006	Duch Pijoan, Maria Teresa
284	12-01-2006	Cisquella Corsà, Montserrat
285	12-01-2006	Guerrero Castellví, Isidor
286	12-01-2006	Bargalló Hernández, Carme
287	12-01-2006	Pons Güell, Carmen
288	27-01-2006	Castellví Marín, Emma
289	16-03-2006	Martínez Blanco, Ana María
290	16-03-2006	Bertran Vinaixa, Amparo
291	16-03-2006	Sanchís Caballé, Meritxell
293	16-03-2006	Montero Simó, Miguel Ángel
294	16-03-2006	Martín Castarlenas, Marisa
295	16-03-2006	Virgili Sastre, Josep Maria
296	16-03-2006	Impremta Virgili
298	16-03-2006	Queralt i Vidal Joan
299	16-03-2006	González Mohedano, Mireia
300	16-03-2006	González Mohedano, Joan
301	16-03-2006	Castán Julbe, Montserrat
302	16-03-2006	Blanco Castán, Oscar
303	10-11-2006	Figuerola Roca, Antonia
304	10-11-2006	Comas Lou, Núria
305	10-11-2006	Pallejà Comas, Berta
306	27-12-2006	Rossell Carol, Joan
307	27-12-2006	Ayala Font, Josep Maria
308	27-12-2006	Vilaplana Civit, Antoni
309	27-12-2006	Merino Anton, Isabel
310	27-12-2006	Romeu Torres, Josep
311	27-12-2006	Domènech Vallvè, David
312	27-12-2006	Aniorte Rione, Teresa
313	27-12-2006	Huguet Merelo, Jose Ramon
314	27-12-2006	Torné Reverté, Carme
315	27-12-2006	Marín Muñoz, Jaume
316	27-12-2006	Escarre Ros, M. Antònia
317	27-12-2006	Adserias Pascual, Fèlix
318	27-12-2006	Rota Aleu, Rosaura
319	27-12-2006	Sanchís Bernabeu, Miquel
320	27-12-2006	Sanchís Rota, Pau
321	01-02-2007	Torres Sabaté, Joan Andreu
322	01-02-2007	Parròquia de Sant Francesc
323	01-02-2007	Ortiz de Paz, Pilar
324	01-02-2007	Duch Pijuán, Maria Rosa
325	14-06-2007	Gimeno Villamana, Alberto
326	14-06-2007	Castellví Marín, Joan
327	14-06-2007	Baches Pla, Carles
328	14-06-2007	Salvadó Urpí, Inés
329	14-06-2007	Ramon Mas, Míriam
330	14-06-2007	Amigó Garcés, Montse
331	14-06-2007	Rovira Queralt Ma. Lluïsa
332	14-06-2007	Mislata Mislata Robert
333	21-12-2007	Gabriel Garcia, Jordi
334	21-12-2007	Garcia Rodrigo, Pilar
335	28-03-2008	Romero, Michel
336	28-03-2008	Sans Martí, Josep Maria
337	24-05-2012	Juárez Laiz, Visitación
338	26-09-2008	Comas Lou, Enric
339	26-09-2008	Pallejà Comas, Adrià
340	26-09-2008	Espigó Sáez, Jordi
341	26-09-2008	Viña Sabaté, Ma Isabel
342	26-09-2008	Marrugat Casellas, Francisco
343	26-09-2008	Folch Ras, Jordi
344	26-09-2008	Oldhamstead, Roger
345	26-09-2008	Richardson, David
346	26-09-2008	Mas Carceller, Rosa
347	18-12-2008	Casanelles Moix, Anton
348	07-01-2009	Baixauli Santos, Luis José
349	07-01-2009	Blanco Sánchez, Mario
350	07-01-2009	Roca Barberà, Remei
351	07-01-2009	De Novoa Barón, Ma Luisa
352	05-02-2009	Galofré Capell, M Núria
353	05-02-2009	Galofré Capell, M Montserrat
354	05-02-2009	Sans Ballart, Jordi
355	05-02-2009	Sans Twose, Marc
356	05-02-2009	Ortiz Giménez, Francesc
357	05-02-2009	Cerro Cortés, Elisabet
358	18-02-2009	Casanelles Moix, Josep
359	18-02-2009	Miró Masvidal Rosa Maria
360	11-06-2009	Pallejà Cabré, Margarita
361	11-06-2009	Cros Borràs, Aurora
362	11-06-2009	Veciana Alegre, M Cinta
364	11-06-2009	Sánchez González, Blas Jesús
365	15-07-2009	Mateu Guarro, Josep
366	01-12-2009	Navarro Comella, Josep
367	01-12-2009	Farré Valmaña, M. Carme
368	04-02-2010	Ibañez Luengo, Ana
369	04-02-2010	Ibañez Luengo, Alberto
370	04-02-2010	Ibañez Luengo, Carolina
371	04-02-2010	Vives Sanromà, Ignacio
372	04-02-2010	Setién Arroita, Iratxe
373	04-02-2010	Cabré Farreny, Mercè
374	04-02-2010	Cabré Farreny, Rosa
375	18-03-2010	Bigorra Fernández, Rosa
376	08-03-2010	Fabregat Palau, Maria
377	22-04-2010	Carreto Martín, Laura
378	22-04-2010	Carreto Poveda, Manuel
379	22-04-2010	Martín Puig, M. Elena
380	06-05-2010	Domènech, Joan Antoni
381	15-07-2010	Aleu Viñas, Ma Lourdes
382	24-02-2011	Sendra Vellvè, Jordi Miquel
383	24-02-2011	Solé Tomás, Teresa
384	24-02-2011	Solé Tomás, Marina
385	10-11-2011	Ferrer Val, Josep-Francesc
386	10-11-2011	Plana Sole, Maria Cinta
387	10-11-2011	Nonell Torres, Pedro
388	10-11-2011	Fernández García, Susana
389	24-05-2012	Rodríguez Moreno, Antonio
390	24-05-2012	Virgili Llauradó, M. Dolors
391	24-05-2012	Virgili Llauradó, M. Cinta
392	21-06-2012	Arbeloa Rigau, M. Victòria
393	21-06-2012	Algueró, Assumpció
394	01-09-2012	Rivelles Blanco, M. Teresa
395	27-09-2012	Uriarte Polo, David
396	27-09-2012	Alegret Ferré, Montserrat
397	27-09-2012	Uriarte Polo, Javier
398	27-09-2012	Pérez Mármol, Juana
399	27-09-2012	Poy Arias, Guillermina
400	22-11-2012	Cendra Terrado, Neus

LA NECRÒPOLIS PALEOCRISTIANA DE TARRAGONA A TRAVÉS DE LES POSTALS (I)

JOSEP MARIA BRULL I ALABART

La necròpolis paleocristiana de Tarragona és un dels jaciments arqueològics més sorprenents i fascinants de la nostra ciutat lligat al record dels màrtirs Fructuós, Auguri i Eulogi. En aquest espai hi foren enterrats i venerats a l'antiguitat. Des del seu descobriment l'any 1923 i de les excavacions arqueològiques efectuades per Mn. Serra i Vilaró la Necròpolis ha estat punt de mira de fotògrafs i artistes. També dels editors de targetes postals. Conservem diferents sèries que mostren la riquesa del conjunt arqueològic, les varietats de llurs sarcòfags i laudes i tota la cultura material que el jaciment projecta.

Malauradament la necròpolis fa més d'una dècada i mitja que està tancada i molts dels nostres fills o nets no l'han pogut gaudir mai. Entre les targetes postals d'aquesta sèrie podrem admirar alguna imatge del museu paleocristià per dintre. Aquest primer article serà l'inici de futures aportacions a l'Anuari de l'Associació Cultural Sant Fructuós on anirem mostrant la resta de sèries i exemplars.

Aquesta sèrie de l'editor Adolf Zerkowitz, es va comercialitzar en una carpeta d'acordió on a la portada hi constava imprès el text: [NECRÒPOLI CRISTIANO-ROMANA DE TARRAGONA], amb un dibuix de la Nina d'Ivori. A la tapa posterior hi posava: [POSTALS EN BROMUR, PRIMERA SÈRIE, EDICIONS Zerkowitz, FOTÒGRAF - BARCELONA].

La fitxa tècnica de la sèrie és:

EDITOR> ADOLF ZERKOWITZ

FOTÒGRAF> Adolf Zerkowitz Schlesinger

LABORATORI FOTOGRÀFIC> Adolf Zerkowitz Schlesinger, amb tallers al carrer Corribia 2, Barcelona

IMPRESSOR> No hi consta

PROCEDIMENT D'IMPRESSIÓ>
Fotogràfic al gelatinobromur de plata impressionat en blanc i negre del tipus brillant, emmarcat en blanc i la llegenda en negatiu sobre un remarcat de la imatge

ANVERS> a/1 Núm. Llegenda. (en català) i signatura Zerkowitz
a/2 TARRAGONA – Núm. Necròpoli Cristiano Romana Llegenda. (en català i anglès) i signatura Zerkowitz

REVERS> r/1a Necròpoli cristiano=romana de Tarragona – Núm. Llegenda (en castellà, francès, anglès i alemany) i Talleres A. ZERKOWITZ, Fotógrafo = Corribia, 2 = Barcelona (a la línia central)
r/1b Talleres A. ZERKOWITZ, Fotógrafo - Barcelona
r/2 Talleres A. ZERKOWITZ, Fotógrafo - Barcelona (imprès en color marró)

MIDES> 14 x 9 cm

DATA D'EDICIÓ> 1932
1- Entrada al Museu
2- Interior del Museu
3- Cripta del Museu
4- Cripta dels arcs
5- Cripta funeraria
6- Secció conservada de la Necròpoli
7- Mosaic sepulcral d'Optim
8- Mosaic sepulcral d'Ampeli
9- Nina de vori
10- Gabinet d'estudis antropomètrics

NECRÒPOLI
CRISTIANO-ROMANA
DE
TARRAGONA
POSTALS EN BROMUR
PRIMERA SÈRIE

5 Cripta funeraria

1 Entrada al Museu

6 Secció conservada de la Necròpoli

2 Interior del Museu

7 - Mosaic sepulcral d'Optim

8 Mosaic sepulcral d'Ampeli

3 Cripta del Museu

9 Nina de vori

4 Cripta dels arcs

10 Gabinet d'estudis antropométrics

ELS VITRALLS DE SANT FRUCTUÓS, SANT AUGURI I SANT EULOGI DE PERE VALLDEPÉREZ RIPOLLÈS. UN PROJECTE INÈDIT PER A LA CATEDRAL DE TARRAGONA

ANDREU MUÑOZ MELGAR
Director del Museu Bíblic Tarraconense

Pere Valldepérez Ripollès és un dels mestres artesans vitrallers amb més projecció internacional del nostre país, a l'actualitat. Nascut a Jesús (Baix Ebre) l'any 1946 es va formar a l'Escola Massana de Barcelona on es titulà en Arts Aplicades i Oficis artístics, en l'especialitat de vidrier. Uns dels seus treballs creatius més importants és la làmpada-claraboia central, de 200 m^2, de l'auditori Alfredo Kraus de Las Palmas de Gran Canaria. També és autor del vitrall de la rosassa de la Catedral de Tortosa o dels vitralls de la Universitat de Lleida, dels arquitectes Ubach i Espinet, realitzats conjuntament amb el pintor Àngel Jové. En la seva vessant restauradora ha intervingut, entre altres obres, en la claraboia del Parlament de Catalunya, en el Palau de la Música Catalana, en la basílica de Santa Maria del Mar de Barcelona, en l'església de Sant Just i Pastor de Barcelona, en la rosassa de la catedral de Girona i en la catedral de Tarragona, sobre els seus vitralls, en les diferents fases del Pla Director.
Presentem aquí un disseny inèdit d'aquest autor que s'havia de materialitzar ornamentant dues finestres encegades de la nau central de la catedral de Tarragona, projecte que no es va arribar a executar, però que sempre m'ha creat una profunda impressió i admiració per la seva bellesa.

La projecció d'aquesta obra s'emmarcava en la tercera fase del Pla Director de la Catedral de Tarragona corresponent a la restauració de cobertes, façanes i vitralls, dirigit per l'arquitecte Joan Figuerola Mestre i el seu equip. El mateix arquitecte optà, amb gran encert, per la intervenció de Pere Valldepérez i es va creure convenient que dues finestres encegades de la Catedral, de les que s'havia perdut tot rastre de la seva primitiva ornamentació, fossin restituïdes en llenguatge modern però tanmateix des de la necessària harmonia amb el llenguatge gòtic present. La temàtica es dirigia a representar els protomàrtirs hispànics Fructuós, Auguri i Eulogi tot mirant cap a la efemèride de l'Any Jubilar dedicat als nostres sants, celebrat entre els anys 2008 i 2009.

L'amic Joan Figuerola em convidà a participar en el projecte assessorant iconogràficament a Pere Valldepérez. L'experiència fou extraordinària per la gran capacitat d'absorció intel·lectual de l'artista en base a les dades que se li transmetien i la seva bonhomia.

En el primer dels vitralls s'havia de representar la figura de sant Fructuós i en l'altra la dels dos diaques sant Auguri i sant Eulogi. En els esbossos (pintures) conservats s'observa que foren concebuts com a creacions figuratives amb composicions simètriques on un cert estatisme de les figures contrasta amb els ritmes dinàmics de les representacions del foc.

Les gammes de colors que l'artista utilitza són el vermell, el blau, el verd i el groc. Aquests colors resten lligats a una sàvia intencionalitat simbòlica. El vermell, color martirial per excel·lència, es fa servir per definir el foc de la pira i la casulla episcopal de sant Fructuós. El blau, lligat a la realitat celestial, emmarca l'horitzó del martiri. El verd, lligat al feix de raigs que annexa el cel i la terra en forma de via ascendent-descendent, guarda correspondència amb les idees de la vida eterna i l'esperança. El groc estampat en els rostres dels màrtirs i a les palmes martirials són símbol de la llum i la glòria de Déu. El blanc estampat a les dalmàtiques, al pal·li i en mans i peus és signe de puresa i santedat.

Sant Fructuós ha estat representat frontalment i descalç sobre el foc martirial amb un punt d'ingravidesa i en posició orant d'acord amb la iconografia clàssica paleocristiana. El bisbe vesteix dalmàtica, casulla, pal·li i mitra baixa, a la manera antiga. A la dreta i a l'esquerra del prelat s'inscriuen les frases: «Sant Fructuós, bisbe i màrtir» i «He de portar en el pensament l'Església d'Orient a Occident» fent al·lusió a les paraules de Fructuós: «In mente me habere necesse est eclesiam catholicam ab oriente usque ad occidentem». En el vitralls tetralobulats superiors del finestral es representa el logotip de l'Any Jubilar de Sant Fructuós (2008-2009) i l'escut episcopal de Mons. Jaume Pujol Balcells, arquebisbe metropolità de Tarragona i primat de les Espanyes. En el segon finestral, sant Auguri i sant Eulogi apareixen junts, en posició orant i amb l'esguard dirigit al cel. Descalços sobre el foc martirial vesteixen dalmàtiques i en llurs nimbes s'inscriuen els seus sants noms.

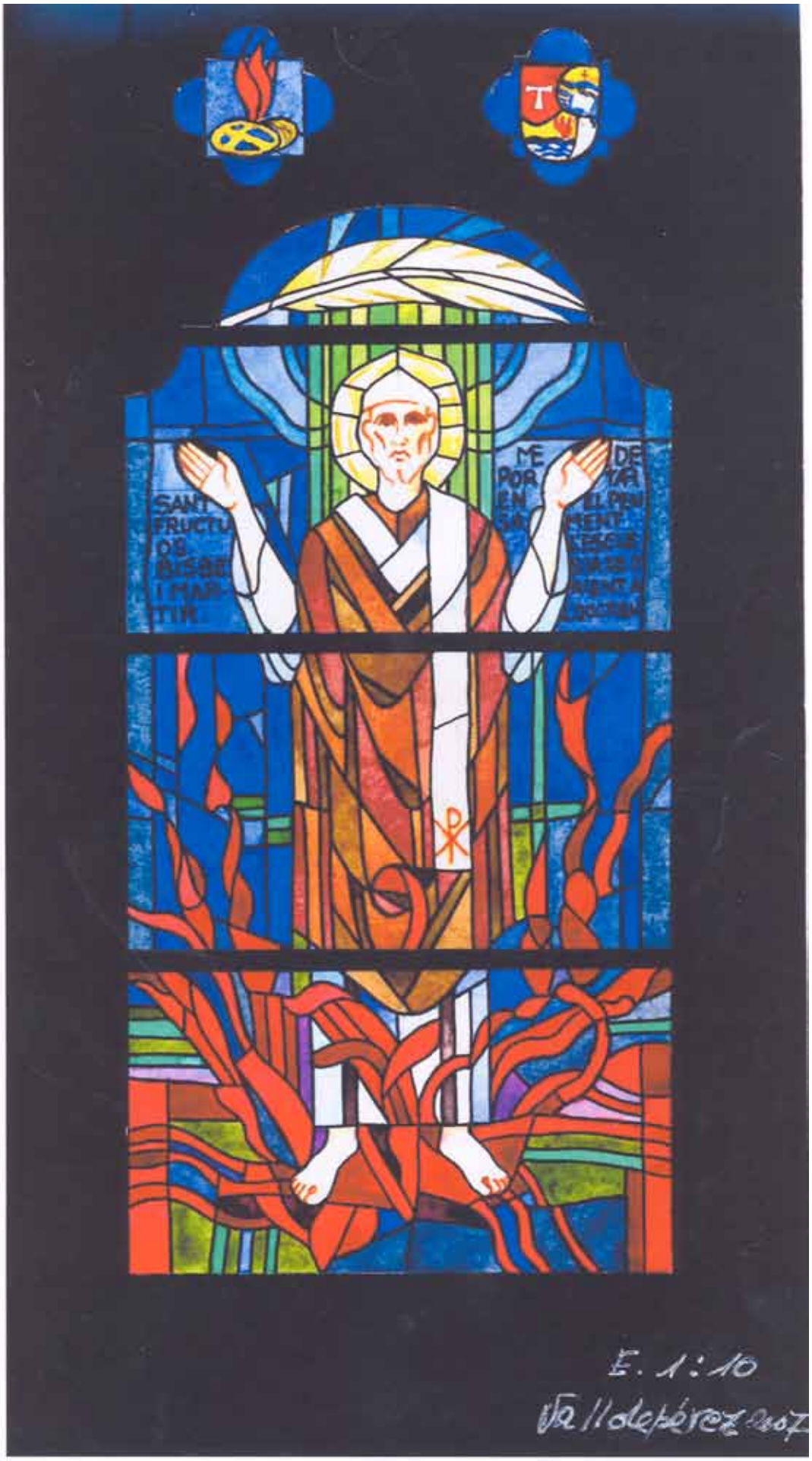
SANT
FRUCTU
OS
BISBE
I MAR-
TIR
ME
POR
EN
DE
YA
EL PEN
MENT
E. 1:10

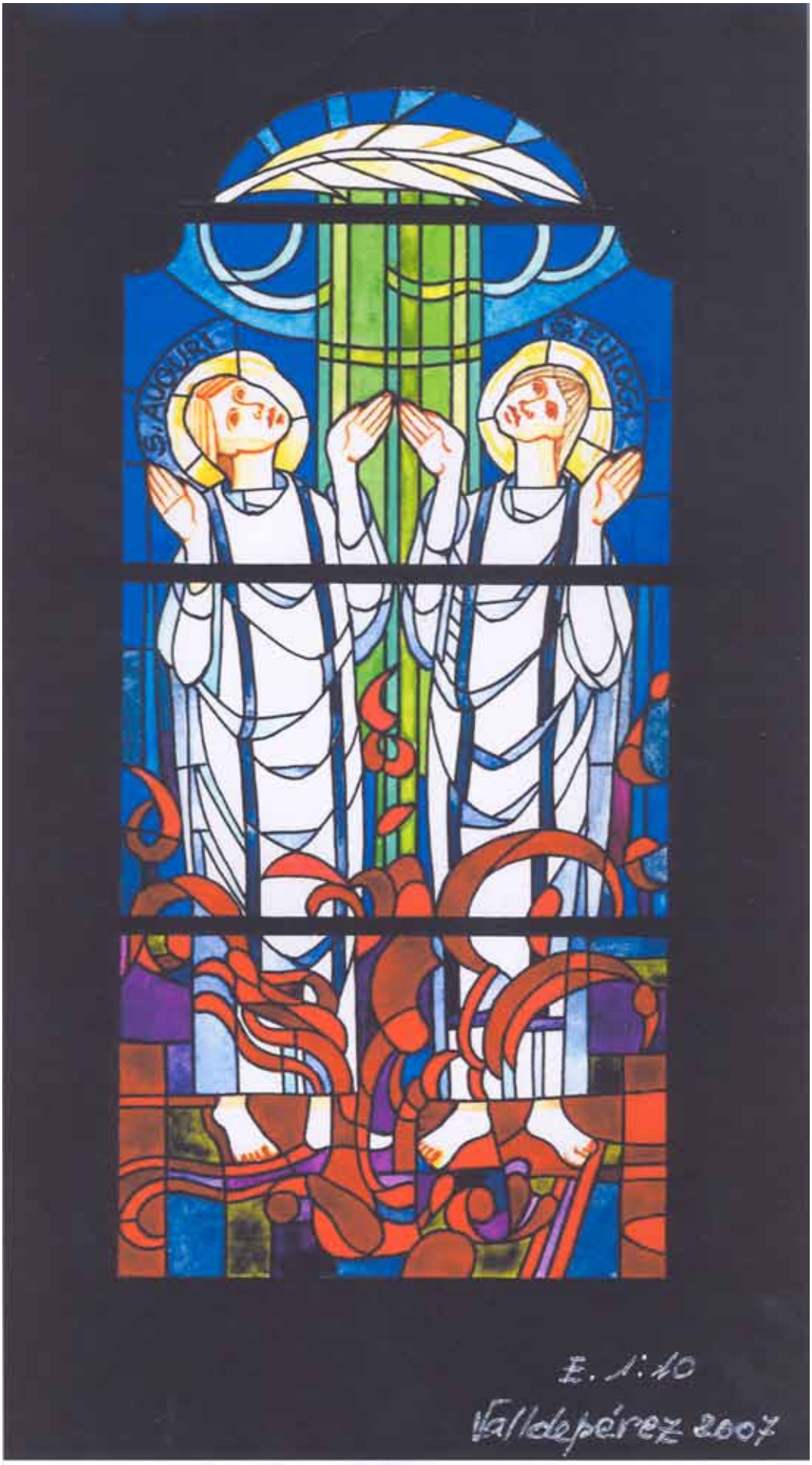
S. AUSURE
S. EULOGE
E. Nido
Valladolid 2007